

LATVIJA 2019. GADA ZIŅOJUMS PAR CILVĒKTIESĪBU STĀVOKLI LATVIJĀ

KOPSAVILKUMS

Latvijas Republika ir daudzpartiju parlamentāra demokrātija. Likumdošanas vara pieder vienpalātas parlamentam (Saeimai). Vēlēšanas, kuras notika 2018. gada oktobrī un kurās tika ievēlēts parlaments 100 deputātu sastāvā, novērotāji uzskatīja par brīvām un taisnīgām.

Valsts policija un pašvaldības policijas spēki daļa atbildību par iekšējās drošības uzturēšanu. Valsts robežsardze un Nacionālie bruņotie spēki, Militārās izlūkošanas un drošības dienests, Satversmes aizsardzības birojs, Valsts drošības dienests un Zemessardze atbild par ārējo drošību, bet tiem ir noteikta atbildība par atsevišķām iekšzemes drošības jomām. Valsts policija, Valsts drošības dienests un Valsts robežsardze atrodas Iekšlietu ministrijas pakļautībā. Pašvaldības policijas darbu kontrolē pašvaldība. Nacionālie bruņotie spēki, Militārās izlūkošanas un drošības dienests, Satversmes aizsardzības birojs un Zemessardze atrodas Aizsardzības ministrijas pakļautībā. Varas iestādes efektīvi kontrolēja drošības spēkus.

Pārskata gadā netika saņemti ziņojumi par būtiskiem cilvēktiesību pārkāpumiem.

Atsevišķos gadījumos varas iestādes izmeklēja un sauca pie atbildības amatpersonas, kuras apsūdzētas cilvēktiesību pārkāpumu izdarīšanā.

1. daļa. Cilvēka integritātes cienīšana, tostarp tiesības būt pasargātam no:

a. Patvaļīgas dzīvības atņemšanas un citām nelikumīgām vai politiski motivētām slepkavībām

Netika ziņots par to, ka varas iestādes vai to pārstāvji būtu izdarījuši patvaļīgas vai nelikumīgas slepkavības.

b. Pazušana

Netika ziņots par politiski motivētām pazušanām.

c. Spīdzināšanas un cita veida cietsirdīga, necilvēcīga un pazemojoša izturēšanās vai sodīšana

Likums aizliedz minētās darbības. Pēc Latvijas apmeklējuma 2016. gadā Eiropas Padomes Spīdzināšanas novēršanas komiteja (CPT) 2017. gadā ziņoja, ka ir saņemtas sūdzības par pārmērīga spēka pielietošanu no policijas puses, it īpaši aizdomās turamo aizturēšanas brīdī.

Apstākļi ieslodzījuma vietās un aizturēšanas centros

Atsevišķi ziņojumi par ieslodzījumu vietu vai aizturēšanas centru apstākļiem radīja bažas par cilvēktiesību pārkāpumiem. Ieslodzītie sūdzējās par sliktu ventilāciju, karstā ūdens apgādi, higiēnas trūkumiem, tīrīšanas līdzekļu nepietiekamību un insektiem.

Fiziskie apstākļi: 2017. gadā CPT vērsa uzmanību uz to, ka fiziskie apstākļi konkrētās ieslodzījuma vietās turpina pasliktināties un Daugavgrīvas, Jelgavas un Rīgas Centrālcietumā joprojām ir problēmas ar vardarbību ieslodzīto starpā. Cietumu sistēmā pieejamā veselības aprūpe ir nepietiekama, kā arī trūkst medicīnas darbinieku. Kopš septembra 8,4 procenti veselības aprūpes amatu vietu nav nokomplektētas.

2017. gadā CPT vērsa uzmanību uz to, ka vairums ieslodzīto izmitināšanas vietu Daugavgrīvas cietuma neatjaunotajā Grīvas nodaļā ir ļoti sliktā stāvoklī un ar paaugstinātu mitruma līmeni ventilācijas sistēmu neesamības dēļ. Vēl CPT konstatēja, ka Valmieras policijas iecirknis ir “nožēlojamā stāvoklī un tam ir vajadzīgs remonts”. Turklāt Limbažu policijas iecirknī aizturēšanas kameras neapspīd dabiskā gaisma, jo logos ir necaurredzami stikla bloki. Papildus tam kamerās esošās tualetes nebija pilnībā atdalītas viena no otras, un vairums bija ļoti netīras.

Līdz septembra beigām Tiesībsarga birojs saņēma trīsdesmit divas ieslodzīto sūdzības par ieslodzījuma vietas apstākļiem un 10 sūdzības par veselības aprūpes pakalpojumu pieejamību cietumos. CPT savā 2017. gada ziņojumā norāda, ka vairums Olaines Cietuma slimnīcas Psihiatrijas nodaļas pacientu, kā arī lielākā daļa notiesāto, kas sodu izcieš Daugavgrīvas un Jelgavas cietumu slēgtajās nodaļās, kamerās bija ieslēgti līdz pat 23 stundām dienā.

Administrācija: Ieslodzījumu vietu pārvalde lielākoties izmeklēja ticamus apgalvojumus par nepienācīgu apiešanos, un izmeklēšanas rezultātus dokumentēja sabiedrībai pieejamā veidā. Gada pirmajos astoņos mēnešos Tiesībsarga birojs saņēma divdesmit divas ieslodzīto sūdzības par nepienācīgu apiešanos, savukārt Ieslodzījumu vietu pārvalde papildus saņēma 53 ieslodzīto sūdzības par fiziska spēka pielietošanu no cietuma amatpersonu puses. Šīs sūdzības tika pārsūtītas Iekšējās drošības birojam izmeklēšanai.

Neatkarīga novērošana: Varas iestādes sniedza atļauju starptautiskajiem cilvēktiesību novērotājiem, tai skaitā Eiropas Padomes Komitejai spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas rīcības vai soda novēršanai (Komiteja) un nevalstiskiem novērotājiem veikt novērošanu.

Uzlabojumi: Tiesībsarga birojs ir konstatējis, ka ieslodzīto uzturēšanās apstākļi cietumos nedaudz uzlabojas, taču šādi uzlabojumi ir nepietiekami un nav ņemti vērā visi tiesībsarga ieteikumi.

d. Patvaļīga arestēšana vai aizturēšana

Satversme un likums aizliedz patvaļīgu arestēšanu un aizturēšanu, un jebkurai personai ir iespēja apstrīdēt savas arestēšanas vai aizturēšanas likumību tiesā. Valdība lielākoties ievēro šīs prasības.

Arestēšanas procedūras un izturēšanās pret aizturētajiem

Lielākajā daļā gadījumu arestēšanu drīkst veikt, pamatojoties uz apcietināšanas orderi, ko izsniegusi pilnvarota tiesu amatpersona. Izņēmumi ir atsevišķi atrunāti likumā un ietver personas, kuras policija ir aizturējusi nozieguma izdarīšanas brīdī, aculiecinieku atpazītus aizdomās turamos vai aizdomās turamos bēgšanas riska gadījumā. Likums nosaka, ka prokuroram ir jāuzrāda apcietinātajam apsūdzība un jānodod tiesai 48 stundu laikā. CPT 2017. gada ziņojumā tiek konstatēts, ka bieži vien aizdomās turamie policijas aizturēšanas telpās tiek turēti daudz ilgāk par likumā noteiktajām 48 stundām pirms to pārvešanas uz pirmstiesas apcietinājuma vietu. Līdz septembra beigām Tiesībsarga birojs bija saņēmis deviņas sūdzības par nepamatoti ilgu aizturēšanu bez apsūdzības izvirzīšanas.

Parasti amatpersonas nekavējoties informēja aizturētos par tiem izvirzītajām apsūdzībām. Vairāki aizturētie sūdzējās par to, ka nav no amatpersonām saņēmuši mutisku informāciju par to pamattiesībām uzreiz pēc arestēšanas. Tā vietā aizturētajām personām izsniegta informatīva lapa, kurā izklāstītas to tiesības un pienākumi.

Nevalstiskās organizācijas (NVO) ziņoja, ka daudzos gadījumos šīs informatīvās lapas ir pārsātināts ar informāciju, sarežģītiem juridiskiem formulējumiem, informācija bieži vien ir pieejama tikai latviski, pat tām aizturētajām personām, kuru dzimtā valoda ir krievu valoda. Pastāvot sistēmai, kurā aizturēto var atbrīvot pret drošības naudu, tiesneši šo iespēju izmantoja reti, lielākoties lietās, kuras saistītas ar ekonomiskajiem noziegumiem.

Aizturētajiem ir tiesības uz advokāta klātbūtni pratināšanas laikā. Taču CPT 2017. gadā norādīja, ka no vairākiem aizturētajiem (toskait nepilngadīgām personām) saņemtas sūdzības par to, ka pirms oficiālas liecību sniegšanas advokāta klātbūtnē aizturētie tikuši neoficiāli pratināti bez advokāta klātbūtnes. Daži no aizturētajiem apgalvoja, ka šādas sākotnējās nopratināšanas laikā pret viņiem nepamatoti izmantots fizisks spēks vai izteikti fiziskas ietekmēšanas draudi. Kopumā valsts nodrošināja advokātus mazturīgiem apsūdzētajiem.

e. Taisnīgas un atklātas tiesas liegšana

Satversme un likums paredz neatkarīgu tiesu varu, un varas iestādes kopumā ievēroja tiesu varas neatkarību un objektivitāti.

Atsevišķos gadījumos sūdzību iesniedzēji apšaubīja tiesnešu lēmumu taisnīgumu un apgalvoja, ka tiesās valda plaši izplatīta korupcija, jo īpaši lietās, kas saistītas ar maksātnešpēju.

Tiesas process

Satversme un likums nodrošina tiesības uz taisnīgu un atklātu tiesu, un neatkarīgi tiesneši kopumā ievēroja šīs tiesības. Apsūdzētajiem ir tiesības uz nevainības prezumpciju, nekavējoties detalizēti tikt informētiem par tiem izvirzīto apsūdzību. Apsūdzētajiem ir tiesības uz taisnīgu, savlaicīgu un vairumā gadījumu atklātu tiesas procesu, tomēr lietas var tikt izskatītas arī slēgtās tiesas sēdēs ar nolūku aizsargāt valsts noslēpumus vai nepilngadīgo intereses. Apsūdzētajam ir tiesības piedalīties tiesas sēdēs un savlaicīgi konsultēties ar advokātu, bet, ja apsūdzētais ir mazturīgs, ar to saistītos izdevumus sedz valsts.

Likums nodrošina tiesības uz pienācīgu termiņu un iespējas lietas aizstāvības sagatavošanai. Apsūdzētajiem ir tiesības izmantot bezmaksas tulka pakalpojumus, gadījumā, ja apsūdzētie nesaprot vai nerunā latviešu valodā, konfrontēt apsūdzības vai prasītāju lieciniekus, uzaicināt lieciniekus un iesniegt pierādījumus savai aizstāvībai. Apsūdzētie var atteikties liecināt vai atzīt vainu, kā arī iesniegt apelācijas sūdzību.

NVO un valsts amatpersonas izteica bažas, ka apsūdzētie bieži vien izmantoja tiesisko aizsardzību, lai novilcinātu tiesvedību, tai skaitā atkārtoti neierodoties uz lietas izskatīšanu tiesā un piespiedu kārtā liekot atkārtoti un vairākkārtīgi pārcelt lietas izskatīšanu. Vairākas augsta līmeņa valsts korupcijas lietas ir ilgušas vairāk nekā desmit gadu. NVO turpina bažīties, ka tādā veidā sabiedrībā ir izplatījies uzskats, ka augsta līmeņa amatpersonas netiek sodītas korupcijas lietās.

Tiesu reforma, kas noslēdzās 2018. gada martā, ir ļāvusi samazināt laiku, kas jāpavada gaidot administratīvo un civillietu skatīšanu tiesā. Līdz septembra beigām Tiesībsarga birojs saņēma piecas sūdzības par ieilgušu tiesvedību.

Politiski ieslodzītie un aizturētie

Netika ziņots par politiski ieslodzītajiem un aizturētajiem.

Civillietu tiesvedība un tiesiskās aizsardzības līdzekļi

Likums paredz neatkarīgu un taisnīgu iztiesāšanu civillietās. Privātpersonas un organizācijas var iesniegt vietējā tiesā prasību par civiltiesiskās aizstāvības līdzekļu saņemšanu par cilvēktiesību pārkāpumiem. Pēc valsts mēroga tiesu sistēmas sniegto iespēju maksimālas izmantošanas privātpersonas var iesniegt apelācijas sūdzību Eiropas Cilvēktiesību tiesā lietās, kurās valsts, iespējams, ir pārkāpusi Eiropas Cilvēktiesību konvenciju.

Īpašumu restitūcija

Valdības izstrādātie plāni Holokausta laikā ebreju kopienai un privātpersonām piederējušo īpašumu restitūcijai ir nepilnīgi. Lai arī Latvijas ebreju kopiena lēsa, ka

apmēram 265 kopienas īpašumi būtu atdodami, 2012. gadā izveidotā Saeimas darba grupa par atdodamiem atzina tikai 80 no tiem. Vēlākajos gados īstenotie mēģinājumi atjaunot Saeima darba grupas darbu pie iesniegto īpašumu sarakstu saskaņošanas ar ebreju kopienu un Pasaules ebreju restitūcijas organizāciju neguva nepieciešamo atbalstu. Atsevišķi valdības pārstāvji apgalvoja, ka ar piecu 2. pasaules kara laikā atņemto īpašumu atdošanu restitūcijas jautājums ir atrisināts. Ebreju kopienas identificētie īpašumi ietver kapsētas, sinagogas, skolas, slimnīcas un kultūras centrus.

Koalīcijas partijas apzinās restitūcijas jautājuma nozīmīgumu un, neskatoties uz atsevišķu koalīcijas partneru noraidošo attieksmi pret restitūcijas jautājumu, ebreju kopienas īpašumu atdošanas jautājuma atrisināšana ir viena no piecām valdības prioritātēm, kas norādītas koalīcijas līgumā.

f. Patvaļīgas vai nelikumīgas iejaukšanās privājumā, ģimenē, privātajā dzīvē vai sarakstē

Satversme un likums aizliedz šādas darbības, un netika ziņots par to, ka varas iestādes šos aizliegumus neievērotu.

2. daļa. Cieņa pret pilsonisko brīvību, tai skaitā:

a. Vārda un preses brīvība

Satversme un likums nodrošina vārda un preses brīvību, un varas iestādes kopumā ievēroja šo tiesību. Neatkarīga prese un tiesu sistēma, kā arī funkcionējoša demokrātiski politiskā sistēma veicina vārda, tai skaitā preses, brīvību. Valsts ir noteikusi juridiskus ierobežojumus attiecībā uz rasu vai etnisko kūdišanu, noziegumu pret cilvēci un atsevišķu kara noziegumu noliegšanu vai slavināšanu.

Vārda brīvība: Lai gan likums kopumā nodrošina vārda brīvību, naida kurināšana uz rases vai etniskās piederības pamata un nepatiesas informācijas izplatīšana saistībā ar finanšu sistēmu pasludinātas par krimināli sodāmām. Likums aizliedz slavināt vai noliegt genocīdu, noziegumus pret cilvēci un kara noziegumus pret valsti, ko veikusi Padomju Savienība vai nacistiskā Vācija. Šo noteikumu pārkāpējiem draud piecu gadu cietumsods, piespiedu darbs vai naudas sods. Pastāv arī vārda ierobežojumi, kas uzskatāmi par draudu valsts nacionālajai drošībai. Likums kriminalizē nevardarbīgas darbības, kas vērstas pret valsti vai kas apdraud tās „neatkarību, suverenitāti, teritoriālo vienotību, valsts varu vai iekārtu”.

Uz oktobri pieejamā statistika liecina, ka varas iestādes bija uzsākušas vairākas pārbaudes pret atsevišķām personām par nacionālā, etniskā vai rasu naida kurināšanu, taču to rezultātā nolemts kriminālprocesu neuzsākt.

Preses un mediju, tajā skaitā tiešsaistes mediju, brīvība: Neatkarīgie plašsaziņas līdzekļi aktīvi darbojas un izteica dažādus viedokļus ar nelieliem ierobežojumiem. Likums nosaka, ka nacionālajos un reģionālajos elektroniskajos medijos 65 procentiem no kopējā laika jātiek raidītiem latviešu valodā, vai arī programmām jānodrošina dublāža vai subtitri latviešu valodā. Visos valsts un vietējos medijos bija pieejams arī ļoti plašs programmu klāsts krievu valodā. Ierobežojumi attiecībā uz rasu naida kurināšanu, nepatiesas informācijas par finanšu sistēmu izplatīšanu,

genocīda, noziegumu pret cilvēci un noziegumu pret valsti, ko veikusi Padomju Savienība vai nacistiskā Vācija slavināšanu vai noliegšanu ir saistoši arī drukātajiem un raidošajiem medijiem, grāmatu publicēšanu, kā arī tiešsaistes avīzēm un žurnāliem.

Elektroniskajiem plašsaziņas līdzekļiem ar likumu ir noteikts, ka ziņas un citas aktualitātes jāpasniedz korekti un objektīvi. Visiem uzņēmumiem, tajā skaitā plašsaziņas līdzekļiem un citiem izdevējiem, ir pienākums atklāt savus īpašniekus un tā ir publiski pieejama informācija. Elektroniskajiem plašsaziņas līdzekļiem ir pienākums ziņot mediju regulatoram par to faktiskajiem īpašniekiem vai to struktūras izmaiņām. NVO norādīja, ka neskaidrība par daudzu lielāko plašsaziņas līdzekļu īpašniekiem apdraud mediju neatkarību un caurskatāmību.

Latvijas Žurnālistu asociācija pauž bažas par vietējo laikrakstu neatkarību un dzīvotspēju. Atsevišķas pašvaldības sniedz finansējumu vietējiem laikrakstiem apmaiņā pret līdzdalību redakcijas darbā vai pat izdeva savus laikrakstus, lai izspiestu no tirgus neatkarīgos konkurentus.

Interneta brīvība

Valdība neierobežoja un nepārtrauca piekļuvi internetam, kā arī necenzēja tiešsaistes saturu, nebija arī ticamu ziņojumu, ka varas iestādes būtu veikušas nesankcionētu privātas elektroniskās sarakstes kontroli. Vārda brīvībai internetā bija noteikti tādi paši ierobežojumi kā citiem vārda brīvības un mediju veidiem.

Akadēmiskā brīvība un kultūras pasākumi

Pārskatā gadā varas iestādes nebija noteikušas ierobežojumus attiecībā uz akadēmisko brīvību un kultūras pasākumiem.

b. Mierīgas pulcēšanās un biedrošanās brīvība

Satversme un tiesību akti paredz mierīgas pulcēšanās un biedrošanās brīvību, varas iestādes kopumā nodrošina šādu tiesību īstenošanu.

Mierīgas pulcēšanās brīvība

Satversme un likums nodrošina mierīgas pulcēšanās brīvību. Varas iestādes kopumā ievēroja šīs tiesības, taču ir daži ierobežojumi. Lielākajā daļā gadījumu desmit dienas pirms demonstrācijas rīkošanas tās organizētājiem ir jāiesniedz pieteikums attiecīgajām varas iestādēm. Gadījumos, kad šāds pieteikuma laika periods nav "objektīvi iespējams", varas iestādes var atļaut akciju mazāk nekā 24 stundu laikā pirms tā norises. Lai novērstu sabiedriskas nekārtības, atļaujas izsniegšana var tikt atteikta vai lēmums mainīts.

Biedrošanās brīvība

Satversme un likums paredz biedrošanās brīvību, un varas iestādes ievēroja šīs tiesības praksē. Tomēr likums aizliedz komunistu, nacistu vai tādu organizāciju reģistrēšanu, kuras pārkāpj Satversmi vai propagandē vardarbīgu varas gāšanu.

c. Reliģiskā brīvība

Skatiet Valsts departamenta *Starptautisko ziņojumu par reliģisko brīvību* interneta vietnē: <https://www.state.gov/religiousfreedomreport/>.

d. Pārvietošanās brīvība

Satversme un likums paredz pārvietošanās brīvību valsts ietvaros, tiesības uz izbraukšanu uz ārzemēm, emigrāciju un repatriāciju, un varas iestādes kopumā šīs tiesības ievēroja praksē.

e. Iekšzemes bēgļi

Nav attiecināms.

f. Bēgļu aizsardzība

Patvēruma pieejamība: Likums paredz patvēruma vai bēgļa statusa piešķiršanu, un valsts ir izveidojusi sistēmu, kuras mērķis ir sniegt bēgļiem aizsardzību.

Droša izcelsmes valsts/ tranzītvalsts: Valstij ir saistoša Eiropas Savienības Dublinas III regula, kas dod varas iestādēm tiesības atgriezt patvēruma meklētājus pirmajā ES iebraukšanas valstī, ja tie ieradušies no citām ES dalībvalstīm, izņemot ģimenes atkalapvienošanās gadījumos un citu humānu apsvērumu dēļ. Lai palīdzētu ES risināt masveida imigrācijas radīto situāciju, valdība ir uz laiku atkāpusies no striktas šīs politikas ievērošanas.

Ilgstoši risinājumi: Daži novērotāji puda bažas, ka valdības centieni integrēt patvēruma meklētājus, kas Latvijā saņēmuši bēgļa statusu, nebija pietiekami. Bēgļu pabalsti bija zem valsts nabadzības sliekšņa.

Pagaidu aizsardzība: Gada pirmajos astoņos mēnešos valdība nepiešķīra alternatīvās aizsardzības statusu nevienam, kas nekvalificējās bēgļu statusam.

g. Bezpavalstnieki

ANO Augstā komisāra bēgļu jautājumos birojs (UNHCR) ziņoja, ka 2018. gada beigās valstī atradās 225 572 bezpavalstnieki, no kuriem 224 666 valsts bija piešķīrusi “nepilsoņa statusu”. Par bezpavalstniekiem valdība uzskata tikai tās personas, kurām nav ārvalstu pavalstniecības vai nepilsoņa statusa. Personas, kuras varas iestādes uzskata par bezpavalstniekiem, var saņemt pilsonību naturalizācijas kārtībā pēc tam, kad tās saņēmušas pastāvīgās uzturēšanās atļauju un likumīgi nodzīvojuši valstī piecus gadus.

UNCHR iekļauj lielāko daļu valstī dzīvojošo nepilsoņu bezpavalstnieku kategorijā, taču sākot ar 2018. gadu tiek uzskatīts, ka attiecībā uz šādām personām nav piemērojamas 1954. gada Konvencijas par bezvalstnieka statusu normas. Ņemot vērā, ka šādām personām ir tiesības naturalizēties likumā paredzētajā kārtībā, valsts tos ierindo pie nepilsoņiem. Nepilsoņi lielākoties ir slāvu izcelsmes personas, kas ieceļoja valstī padomju okupācijas laikā un to pēcteči, kuri neieguva pilsonību automātiski pēc tam, kad valsts atguva suverenitāti 1991. gadā. Tiem ir pastāvīgā iedzīvotāja statuss, vienlīdzīgas aizsardzības tiesības valstī un konsulārā aizsardzība

ārzemēs, tiesības pamest valsti un atgriezties tajā, tiesības saņemt visus valsts sociālos pabalstus. Viņiem ir arī tiesības uz nodarbinātību, izņemot dažus amatus valsts un privātajā sektorā, kas saistīti ar tieslietu sistēmu, likuma izpildi un nacionālo drošību. Būdami nepilsoņu statusā, viņi nav tiesīgi ne vēlēt pašvaldību vai valsts vēlēšanās, ne dibināt politisku partiju, ja tajā vismaz puse biedru nav valsts pilsoņi.

Nepilsoņi var iegūt Latvijas pilsonību. Laika posmā no janvāra līdz septembrim varas iestādes saņēma naturalizācijas pieteikumus no 714 personām, no kurām līdz septembrim 530 personām tika piešķirta pilsonība, bet 31 persona nenokārtoja valodas pārbaudījumu. Nenokārtojušajiem ir iespēja pieteikties atkārtoti. Starp atlikušajām 153 personām ir tādi, kas pārbaudījumu vēl nav kārtojuši, tādi, kas ir pieteikumu atsaukuši, un personas, kas šajā laikā mirušas. Nepilsoņu sabiedriskajās aptaujās lielākā daļa respondentu, kas neplānoja naturalizēties, norādīja, ka papildus valodas barjerai, iemesli nenaturalizēties ir arī politiski iebildumi pret šo prasību un tas, ka Latvijas pilsonība nav nepieciešama ceļošanai uz Krieviju un ES dalībvalstīm.

Daļai pastāvīgo iedzīvotāju, kuriem piešķirts nepilsoņa statuss, ir citu valstu, piemēram, Krievijas Federācijas pilsonība. Precīzs šādu personu skaits vai procentuālais daudzums gan nav zināms. Turklāt 25 gadu vecumu pārsniegušajiem pastāvīgajiem iedzīvotājiem, kuriem piešķirts nepilsoņa statuss, ir aizliegts iegūt dubultpilsonību. Šīm personām, neskatoties uz to, ka tās pastāvīgi dzīvo Latvijā, ir ne tikai tādas pašas tiesības kā citiem Latvijā pastāvīgi dzīvojošajiem nepilsoņiem brīvi ceļot pa Šengenas zonas valstīm, bet arī iespēja bez vīzas ieceļot un izceļot no Krievijas.

Lai atrisinātu valstī ieilgušās domstarpības, 5. novembrī tika pieņemti grozījumi likumā, kuri nosaka, ka sākot ar 2020. gada 1. janvāri nepilsoņu bērniem tiek automātiski piešķirta Latvijas pilsonība.

3. daļa. Tiesības piedalīties politiskajos procesos

Satversme un likums nodrošina pilsoņiem tiesības ievēlēt valdību brīvās un taisnīgās, periodiskās, vispārējās un vienlīdzīgās vēlēšanās ar aizklātu balsošanu.

Vēlēšanas un politiskā līdzdalība

Pēdējās vēlēšanas: Starptautiskie novērotāji no Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas Demokrātisko un cilvēktiesību institūciju biroja novērtēja parlamenta vēlēšanas, kuras notika 2018. gada oktobrī, kā brīvas un taisnīgas.

Politiskās partijas un politiskā līdzdalība: Pilsoņi var neierobežoti veidot politiskās partijas. Likums aizliedz valsts nepilsoņiem veidot politiskas partijas, ja tajās vismaz puse biedru nav valsts pilsoņi. Vēlēšanu likums aizliedz ieņemt amatus valsts pārvaldē personām, kas pēc 1991. gada turpināja aktīvi darboties komunistiskajā partijā vai citās propadomiskās organizācijās, vai kas strādājušas tādās iestādēs kā bijusī Padomju Valsts drošības komiteja.

Sieviešu un minoritāšu līdzdalība: Nav likumu, kas ierobežotu sieviešu un minoritāšu līdzdalību politiskajos procesos, un tās izmantoja iespēju piedalīties. Aptuveni 28 procenti iedzīvotāju, kas pārstāv etniskās minoritātes, bija rezidenti nepilsoņi, kas nevarēja piedalīties vēlēšanās un kuriem nebija pārstāvniecības valdībā.

4. daļa. Korupcija un caurskatāmības trūkums valdībā

Likums paredz kriminālu sodāmību par korupciju amatpersonu vidū, taču varas iestādes nebija konsekventas šī likuma efektīvai ieviešanai praksē. Amatpersonas dažkārt iesaistījās koruptīvās darbībās, un sabiedriskās aptaujas turpināja uzrādīt, ka vairums sabiedrības uzskata, ka korupcija eksistē visos valsts iekārtas līmeņos, bet amatpersonas reti kad tika sauktas pie atbildības.

Korupcija: Korupcija bija problēma. Korupcijas gadījumu izmeklēšana ir uzlabojusies, taču saukšana pie atbildības notiek lēni un notiesājošo spriedumu skaits ir zems. NVO norāda, ka Korupcijas apkarošanas un novēršanas birojs (KNAB) un plašsaziņas līdzekļi lielāku uzmanību pievērš liela mēroga korupcijas gadījumiem, kā piemēram, Eiropas Centrālās bankas padomes locekļa Ilmāra Rimšēviča lieta, korupcijas transporta iepirkumos, būvniecības un atkritumu apsaimniekošanas nozarē.

Septembrī KNAB ierosināja krimināllietu par iespējamu karteļa pastāvēšanu būvniecības nozarē. Savstarpēji pretlikumīgi vienojoties, karteļa dalībnieki sadalīja savā starpā būvniecības darbu pasūtījumus lielākajos valsts projektos. KNAB uzskata, ka ir pamats apgalvot, ka nelikumīgā vienošanās pastāvēja starp vismaz 10 lielākajiem Latvijas būvuzņēmumiem.

Finanšu informācijas sniegšana: Valsts amatpersonu pienākums ir iesniegt ikgadējo ienākumu un aktīvu deklarāciju. Deklarācijas ir publiski pieejamas, un tika piemērotas sankcijas par nepienācīgu šī pienākuma izpildi. Neskatoties uz to, ka varas iestādes izmeklē deklarāciju iesniegšanā pieļautos pārkāpumus, NVO norāda, ka Valsts ieņēmumu dienesta resursi ir ierobežoti, tādēļ tas nespēj efektīvi pārbaudīt deklarāciju saturu.

5. daļa. Valsts amatpersonu attieksme pret starptautisko un nevalstisko izmeklēšanu cilvēktiesību pārkāpumu jautājumos

Vietējās un starptautiskas cilvēktiesību organizācijas darbojās lielākoties bez valdības ierobežojumiem, izmeklējot un publicējot iegūtos datus cilvēktiesību lietās. Valsts amatpersonas bieži sadarbojās ar NVO un reaģēja uz to viedokļiem un pieprasījumiem.

Valsts cilvēktiesību institūcijas: Tiesībsarga biroja pienākums ir pārraudzīt varas iestāžu rīcību cilvēktiesību pārkāpumu gadījumos. Varas iestādes, kuras birojs uzrauga, sadarbojās ar tiesībsargu, un nenotika tieša iejaukšanās no valdības vai partiju puses.

NVO turpināja kritizēt Tiesībsarga biroju, sakot, ka tam trūkst institucionālo pilnvaru un kapacitātes izmeklēt un uzsākt atbilstošas darbības saistībā ar apsūdzībām par diskrimināciju. Tāpat Tiesībsarga birojam radās sarežģījumi ar dažādu problēmu novēršanu, ja to risināšanai bija nepieciešams Saeimas finansējums vai grozījumi likumos. Eiropas Padomes Eiropas Komisija pret rasismu un neiecietību (ECRI) 5. martā publiskotajā ziņojumā norāda, ka Tiesībsarga biroja pilnvaras neparedz atsevišķas palīdzības sniegšanu no rasisma un rasu diskriminācijas izpausmēm cietušajiem. Tiesībsargam nav tiesību izdot saistošus rīkojumus vai piemērot naudassodu, taču birojs var iesniegt pieteikumu Satversmes tiesā, kas tālāk lemj par to, vai pret iestādi, kura nav pildījusi pienākumu izskaust iespējamu diskrimināciju, ir uzsākama tiesvedība. ECRI norāda, ka Tiesībsarga birojam ir arī tiesības iesniegt administratīvajā tiesā prasību, ja konkrētais gadījums skar sabiedrības intereses, vai iesniegt sūdzību civiltiesā, ja konkrētais gadījums saistīts ar nevienlīdzīgu attieksmi. Saskaņā ar likumu Tiesībsarga birojs publicē gada pārskatu, kurā apraksta savu darbību un sniedz ieteikumus valdībai.

Saeimas pastāvīgā cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisija Saeimas sesiju laikā tikās katru nedēļu. Tā izskatīja ar cilvēktiesībām saistītās iniciatīvas, taču kopumā koncentrējās uz sabiedrisko mediju politiku.

6. daļa: Diskriminācija, sociālā neiecietība un cilvēktirdzniecība

Sievietes

Izvarošana un vardarbība ģimenē: Likumā noteikts, ka izvarošana ir kriminālsodāms pārkāpums. Laulātā izvarošana tiek nepārprotami uzskatīta par izvarošanu “vainu pastiprinošos apstākļos”. Par izvarošanu paredzēto kriminālsodu amplitūda ir, sākot ar brīvības atņemšanu no četriem gadiem līdz mūža ieslodzījumam. Policijai ir pienākums uzsākt izmeklēšanu, ja saņemts ziņojums par izvarošanas gadījumu. Līdz septembra beigām policija bija uzsākusi 60 kriminālprocesus, kuru ietvaros 28 personas tika apsūdzētas izvarošanā. No šiem procesiem 6 tika nodoti Ģenerālprokuratūrai, bet trīs tiesai. Ņemot vērā, ka Tieslietu ministrija nenodala laulātā izvarošanas gadījumus no citiem izvarošanas gadījumiem, nav iespējams pateikt, cik no vajāšanai nodotajām lietām bija saistītas ar laulātā izvarošanas gadījumiem.

Likums nosaka plašu vardarbības definīciju, ietverot tajā darbības, kas rada fizisku, seksuālu, psiholoģisku vai ekonomisku kaitējumu. Vardarbība ģimenē tiek kvalificēta kā vainu pastiprinošs faktors noteiktu kriminālnoziedzumu izdarīšanas gadījumā. Pastāv sodi pat par „nelielu” miesas bojājumu nodarīšanu, ja cietušais un vainīgais ir laulātie, bijušie laulātie vai civillaulībā dzīvojošas personas.

Šogad likumā veiktie grozījumi nosaka, ka policijai ir tiesības uzsākt kriminālprocesu par vardarbību ģimenē bez cietušā iesnieguma, kā arī paredz kriminālsodu par vajāšanu. Likums ļauj ģimenes vardarbībā cietušajiem pieprasīt, lai policija pieņem lēmumu par varmākas nošķiršanu uz laiku līdz 8 dienām. Policijai ir pienākums nekavējoties reaģēt uz šādu prasību, ja nepieciešams, pieņemot nošķiršanas lēmumu notikuma vietā. Tuvošanās aizliegumi var tikt

noteikti tikai ar tiesas lēmumu. Tiesām tuvošanās aizlieguma pieteikumi ir jāizskata vienas darbadienas laikā. Līdzko lēmums par aizliegumu varmākam tuvoties cietušajam ir pieņemts, tas ir spēkā, līdz tiesa to atceļ.

Vardarbība ģimenē joprojām ir nopietna problēma. Pirmajos astoņos gada mēnešos policija uzsāka 193 kriminālprocesus par vardarbību ģimenē un aizturēja 70 personas; tajā pašā periodā policija pieņēma 497 nošķiršanas lēmumus, kas ir līdzīgs skaits 2018. gadam. NVO norāda, ka atsevišķos ģimenes vardarbības gadījumos policija un ārstniecības personas nevēlējās uzsākt nekādas darbības attiecībā uz ģimenes vardarbībā iesaistīto personu nošķiršanu vai aizturēšanu. Visbiežāk, saņemot sūdzības par ģimenes vardarbību, policija lēma nepiemērot nošķiršanu. Tā vietā policija izlēma uzsākt kriminālprocesu, administratīvā pārkāpuma procesu vai noteikt tālāku uzraudzību. Galvenie Liepājā realizētā izmēģinājuma projekta uzdevumi bija policijas apmācību, informācijas apmaiņas, protokolu, algoritmu, kā arī nosūtījumu izsniegšanas kārtības uzlabošana. NVO un valsts amatpersonas atzīmēja, ka Liepājā salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu ir būtiski palielinājies nošķiršanas lēmumu skaits.

Neskatoties uz to, ka speciālu valsts paspārnē anonīmi darbojošos no emocionālās un fiziskās vardarbības cietušajām sievietēm palīdzību sniedzošu patversmju nav, valsts finansiāli atbalstīja patversmes, kuras piedāvā sociālo palīdzību šādām sievietēm. Valstī bija viena valsts finansēta krīzes telefonlīnija vardarbības upuriem un vairāki NVO krīzes dienesti, taču neviens no tiem nebija speciāli paredzēts izvarošanas un uzbrukumu upuriem. Zvanot uz valsts krīzes telefonlīniju, tiek sniegta informācija par to, pie kādas sabiedriskās organizācijas jāvēršas, lai saņemtu tālāku atbalstu.

Seksuālā uzmākšanās: Lietas par seksuālu uzmākšanos tiek ierosinātas pamatojoties uz Krimināllikuma diskriminācijas aizlieguma normām. Sodu amplitūda ir, sākot no rājiena līdz apcietinājumam. Cietušajiem ir tiesības iesniegt sūdzību Tiesībsarga birojam un Valsts darba inspekcijai. 12 mēnešu periodā nav saņemta neviena sūdzība par seksuālu uzmākšanos.

Piespiedu pasākumi dzimstības kontrolē: Netika saņemti ziņojumi par piespiedu abortiem vai sterilizāciju.

Diskriminācija: Likums paredz vienlīdzīgu attieksmi pret sievietēm. Valsts efektīvi ievieša diskriminācijas novēršanas likumdošanu. Ir fiksēti atsevišķi gadījumi, kad pret sievietēm ir vērsti diskriminējoši darba sludinājumi un samaksas nosacījumi – pārsvarā tie novēroti privātajā sektorā (sk. 7.d punktu).

Bērni

Dzimšanas reģistrācija: Pilsonība tiek pārmantota no vecākiem. Tikai vienam no vecākiem jābūt Latvijas pilsonim, lai nodotu pilsonību savam bērnam. Valsts prezidenta Egila Levita 5. novembrī izsludinātais likums paredz automātisku pilsonības piešķiršanu nepilsoņu bērniem, kas dzimuši pēc 2020. gada 1. janvāra, kā arī atceļ agrāk spēkā esošās normas, kas paredzēja, ka pilsonības piešķiršanai bērnam bija nepieciešama vismaz viena vecāka piekrišana. Pirms likuma

pieņemšanas šāda situācija skāra mazāk nekā 50 bērnu gadā. Šādiem bērniem jebkurā gadījumā ir iespēja saņemt pilsonību naturalizācijas kārtībā.

Vardarbība pret bērniem: Vardarbība pret bērniem bija problēma. Likums nodrošina bērnu aizsardzību šādās jomās: vardarbība pret bērniem, bērnu iesaistīšana piespiedu darba veikšanā, bērnu seksuāla izmantošana, bērnu iesaistīšana prostitūcijā, aizsardzība pret nopietnu apdraudējumu bērna dzīvībai, veselībai vai attīstībai, piemēram, dzīvībai bīstami apstākļi. Soda par likuma pārkāpšanu ir apcietinājums, sabiedriskais darbs vai soda nauda un probācija policijas uzraudzībā līdz pat trīs gadiem. Likums ļauj tiesām izņemt neaizsargātus un vardarbībā cietušus bērnus no vardarbīgas ģimenes, ja vecāki vai aizbildņi nevar to izdarīt vai ja paši ir vardarbības veicēji. Policija efektīvi praksē piemēroja likumus, kas cīnās pret bērnu ļaunprātīgu izmantošanu. NVO un pašvaldību amatpersonas norādīja, ka, pateicoties 2017. gadā pieņemtā likuma normām, ir vērojami uzlabojumi piekļuves, koordinēšanas un informācijas apmaiņas ziņā. Tiesībsarga birojs ir saņēmis vairākas sūdzības par vardarbību pret bērniem izglītības iestādēs. Tāpat NVO ziņo, ka viena no nemainīgām skolu problēmām kopumā ir disciplīnas neievērošana un terorizēšana, norādot, ka viens no tās galvenajiem iemesliem ir skolu vadības ierastā nevēlēšanās iesaistīties šādos konfliktos. NVO norādīja, ka, pateicoties jaunajam likumam, tām pēdējo 12 mēnešu laikā tiek sniegta vieglāka piekļuve.

Agrās un piespiedu laulības: Minimālais pieļaujamais vecums laulības reģistrēšanai ir 18 gadi. Likumīga laulība līdz 18 gadu vecumam ir iespējama tikai ar vecāku atļauju un ar nosacījumu, ka viens no partneriem ir vismaz 16 gadus vecs, bet otram ir vismaz 18 gadi.

Bērnu seksuāla izmantošana: Likums aizliedz bērnu seksuālu izmantošanu komerciālos nolūkos, bērnu pārdošanu, bērnu piedāvāšanu vai iesaistīšanu prostitūcijā un darbības, kas saistītas ar bērnu pornogrāfiju. Varas iestādes kopumā nodrošināja likuma izpildi. Līdz septembra beigām policija ierosināja 92 krimināllietas par personu, kuras ir jaunākas par 16 gadiem, seksuālu izmantošanu, kas ir 12% samazinājums salīdzinājumā ar 2018. gadu. Līdz septembra beigām Tiesībsarga birojs bija saņēmis vienu sūdzību par bērna seksuālu izmantošanu. Bērnu pornogrāfijas iegāde, demonstrēšana, pavairošana vai izplatīšana ir sodāma ar līdz pat trim gadiem cietumsoda. Nepilngadīgas personas iesaistīšana pornogrāfijas radīšanā ir sodāma ar līdz pat 12 gadiem ieslodzījumā atkarībā no bērna vecuma. Minimālais pieļaujamais vecums, kad personas tiek uzskatītas par dzimumpilngadību sasniegušām un spējīgām vienoties par seksuālām darbībām ir 16 gadi.

Bērnu nodošana aprūpei institūcijām: Gada pirmajos astoņos mēnešos Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija ziņoja par trim fiziskās, seksuālās vai emocionālās vardarbības gadījumiem valsts bērnu namu vai internātskolu bērniem ar īpašām vajadzībām skolnieku vidū. Inspekcija uzskatīja, ka reālais vardarbības gadījumu skaits bija daudz lielāks, jo liela to daļa joprojām netiek oficiāli fiksēta neregulāru sociālo darbinieku vizīšu un ierobežotu novērošanas iespēju dēļ.

Nemot vērā Bērnu psihoneiroloģiskajā slimnīcā “Ainaži” notikušās smagās vardarbības komplicēto un delikāto būtību, 2018. gadā uzsākto šī gadījuma kriminālizmeklēšanas process atrodas tiešā varas iestāžu uzraudzībā. Paralēli citiem fiziskās ietekmēšanas veidiem, kas tika izmantoti pret slimnīcā ievietotajiem bērniem, tika konstatēti gadījumi, kad bērni tiek piesieti pie gultas ilgāku laika periodu.

NVO norādīja, ka, pateicoties 2017. gadā pieņemtajam likumam, to piekļuve bērnam 2018. gadā ir kļuvusi labāka, jo likums nosaka, ka valdībai ir jākoordinē savs darbs ar valsts un pašvaldību dienestiem, kā arī NVO pārstāvjiem.

Starptautiskā bērnu nolaupīšana: Valsts ir Hāgas 1980. gada konvencijas par starptautiskās bērnu nolaupīšanas civiltiesiskajiem aspektiem dalībniece. Vairāk informācijas skatiet Valsts departamenta *Ziņojumā par vecāku veikto starptautisko bērnu nolaupīšanu* vietnē <https://travel.state.gov/content/travel/en/International-Parental-Child-Abduction/for-providers/legal-reports-and-data/reported-cases.html>

Antisemitisms

Oficiālā statistika liecina, ka valstī dzīvo no 4500-8200 ebreju tautības iedzīvotāju. Netika ziņots par antisemitiskiem uzbrukumiem personām, taču dažas publiskas atsauces uz stereotipiem turpināja parādīties internetā un atsevišķos galēji labējos grupējumos. Pēc Egila Levita, kuram ir ebreju saknes, ievēlēšanas valsts prezidenta amatā 29. maijā, kā arī pēc likumprojekta par ebreju kopienas bijušo īpašumu restitūciju nodošanas Saeimai jūnijā, pieauga uz antisemitiskiem izteikumiem balstītu naida kurināšanas gadījumu skaits. Ebreju kopienas vadība norāda, ka savstarpējās attiecības kopumā ir labas.

16. martā četri parlamenta pārstāvji no labējā spārna populistu partijas „Nacionālā apvienība” piedalījās ikgadējā Leģionāru piemiņas dienas parādē par godu latviešiem, kuri 2. pasaules kara laikā cīnījās Vācijas Trešā reiha bruņotajos spēkos Latviešu leģiona sastāvā pret Padomju armiju. Parādē netika manīti nacistu simboli vai ordeņi. Vietējā mērogā parāde tiek uztverta lielākoties kā veltījums nacionālās identitātes un neatkarības cīnītāju piemiņai, nevis kā nacisma slavināšanas pasākums. Kā varas iestādes norādīja ECRI, lai gan tās oficiāli neatbalsta 16. marta piemiņas pasākumus, neatļaut to norisi nav iespējams, jo Rīgas domes uzliktais aizliegums ir atcelts ar tiesas lēmumu. Varas iestādes uzsvēra, ka tās rūpīgi seko līdzi notikumu gaitai un ir gatavas iejaukties, ja pasākumā parādīsies jebkāda veida nacistu simbolika.

4. jūlijā ebreju kopienas pārstāvji, valsts amatpersonas un ārzemju diplomāti apmeklēja Holokausta piemiņas ceremoniju Rīgā.

Cilvēktirdzniecība

Skatiet Valsts departamenta gada ziņojumu par cilvēku tirdzniecību šajā vietnē <https://www.state.gov/trafficking-in-persons-report/>.

Personas ar īpašām vajadzībām

Satversme un likums aizliedz diskrimināciju pret personām ar traucējumiem, un valsts institūcijas kopumā šos noteikumus ievēroja.

Lai gan likums nosaka sabiedrisko ēku pieejamību personām ar īpašām vajadzībām, tomēr attiecībā uz ēkām privātīpašumā šāda regulējuma nebija. NVO „Apeiron” ziņo, ka gada laikā tikai 3 procenti no visām ēkām bija pilnībā pieejamas. Valsts un pašvaldību ēkas lielākoties bija pieejamas tikai pirmā stāva ietvaros.

Lai gan bērni ar īpašām vajadzībām var apmeklēt parastās skolas, kas ir pielāgotas viņu vajadzībām, ļoti neliels skaits skolu ārpus Rīgas varēja tiem nodrošināt nepieciešamos apstākļus.

Lai gan veselības un nodarbinātības pakalpojumi tiek nodrošināti atbilstoši likumam, NVO apgalvoja, ka vairākums cilvēku ar īpašām vajadzībām bija ierobežot piekļuve nodarbinātībai un veselības aprūpei, jo trūka asistentu pakalpojumu sniedzēju, infrastruktūra joprojām ir neattīstīta, un nav šādiem cilvēkiem īpaši pielāgotu programmu.

Nacionālās/rasu/etniskās minoritātes

Minoritāšu grupas pārstāvošās NVO informēja, ka varas iestādēm netiek ziņots par visiem mazākumtautību pārstāvju diskriminēšanas un aizskaršanas gadījumiem, tajā skaitā izteikumiem, kas pēc to domām uzskatāmi par naida kurināšanu. Līdz septembra beigām Tiesībsarga birojs nebija saņēmis rakstiskas sūdzības par rasu diskrimināciju, taču tika saņemtas divas sūdzības par etnisko diskrimināciju. NVO, mazākumtautību pārstāvji un tiesībsargs minēja ECRI, ka personas pret kurām vērsti naidīgi izteikumi bieži izvēlas neziņot par šādiem gadījumiem policijai, jo tās netic, ka policija būs ieinteresēta un spēs pienācīgi izmeklēt šādus incidentus.

Gada pirmajos astoņos mēnešos Valsts drošības dienests uzsāka piecas krimināllietas par etniskā vai rasu naida kurināšanu.

Romu kopiena turpināja piedzīvot plašu sabiedrības diskrimināciju, kā arī augstu bezdarba un analfabētisma līmeni. Centrālās statistikas pārvaldes informācija liecina, ka valstī dzīvo 4983 romi.

Vardarbība, diskriminācija un cita veida neiecietība, kas balstīta uz seksuālo orientāciju un dzimuma identitāti

Likumam aizliedz diskrimināciju, kas balstīta uz personas seksuālo orientāciju vai dzimuma identitāti. NVO izteica bažas par to, ka likumā nav paredzēta skaidri definēta aizsardzība pret naida kurināšanu un vardarbību pret personām to seksuālās orientācijas un dzimuma identitātes dēļ. Arī ECRI norādīja, ka valsts neapkopo informāciju par tās iedzīvotāju seksuālo orientāciju un dzimuma identitāti, tādēļ nav iespējams spriest vai kādi īpaši atbalsta pasākumi ir nepieciešami un kāds vispār ir problēmas mērogs.

NVO ziņoja par plaši izplatītu neiecietību un diskrimināciju pret lesbietēm, gejiem, biseksuāļiem un transpersonām.

7. daļa. Darbinieku tiesības

a. Apvienošanās brīvība un tiesības uz darba koplīgumu

Likums nodrošina tiesības darbiniekiem dibināt un apvienoties neatkarīgās arodbiedrībās, slēgt darba koplīgumu un organizēt likumam atbilstošus streikus. Arodbiedrības kritiski izteicās par prasību, ka arodbiedrībā nevar būt mazāk par 15 jeb 25% no kopējā darbinieku skaita uzņēmumā (kas nevar būt mazāk par pieciem). Likums aizliedz arodbiedrību diskrimināciju un darba devēju iejaukšanos arodbiedrību funkcijās, kā arī nodrošina atjaunošanu darbā pēc darbinieka nelikumīgas atlaišanas, ieskaitot atlaišanu par darbību arodbiedrībā.

Pastāvēja vairāki šo tiesību ierobežojumi. Dienējošām militārpersonām, Valsts drošības dienesta darbiniekiem un robežsargiem nav atļauts dibināt arodbiedrības vai būt to biedriem. Starptautiskās Arodbiedrību konfederācijas viedoklis ir, ka koplīgumu slēgšana ar valsts pārvaldes darbiniekiem ir tikai formalitāte, kurai nav saturiski lielas nozīmes, jo visi valsts pārvaldes darba tiesisko attiecību jautājumi jau tā ir atrunāti tiesību aktos.

Lai gan likums paredz tiesības streikot, ir nepieciešams trīs ceturtdaļu balsu vairākums sapulcē, kurā vismaz trīs ceturtdaļas dalībnieku ir arodbiedrības biedru. Ir aizliegti streiki sektoros, kas saistīti ar sabiedrisko drošību, kā arī ir aizliegts streikot tādām svarīgām profesijām kā tiesnešiem, prokuroriem, policijas darbiniekiem, ugunsdzēsējiem, robežsargiem, valsts drošības iestāžu darbiniekiem, ieslodzījuma vietu uzraugiem un militārpersonām. Likums aizliedz „solidaritātes” streikus darbiniekiem, kurus tieši nesaista darba līgums, kas noslēgts starp streikotājiem un to darba devēju – šo ierobežojumu kritizēja vietējās darba tiesību organizācijas. Likums aizliedz arī politiski motivētus streikus. Likums paredz arbitrāžas mehānismus, ko augstākminētie darbinieki var izmantot streika vietā.

Varas iestādes kopumā piemēroja atbilstošo darba tiesību likumdošanu. Tika ievēroti arī ES darba tiesību akti. Resursi, pārbaudes un problēmu risināšana bija likumam atbilstoši. Sodī par pārkāpumiem svārstījās robežās no dažiem simtiem līdz vairākiem tūkstošiem eiro, bet tie nebija pietiekami, lai novērstu pārkāpumus. Administratīvas un juridiskas procedūras mēdza ieilgt un lietas tikt pārsūdzētas. Darba tiesību organizācijas izteica bažas par diskrimināciju no darba devēju puses pret arodbiedrību biedriem.

Apvienošanās brīvība un tiesības slēgt darba koplīgumu kopumā tika lielākoties ievērotas. Arodbiedrību likums nosaka, ka arodbiedrības savā likumos noteiktajā darbībā ir neatkarīgas. Neskatoties uz to, korupcijas apkarošanas speciālisti un plašsaziņas līdzekļi ziņo, ka atsevišķi arodbiedrību biedri un to grupas varētu nebūt pilnīgi neatkarīgi, jo saņem ārēju finansējumu un atbalstu. Plašsaziņas līdzekļi norāda, ka vienu no lielākajām darba ņēmēju organizācijām LABA iespējams faktiski kontrolē Rīgas dome. Nesenie korupcijas skandāli ir būtiski iedragājuši LABA darbību.

b. Piespiedu un obligātā darba aizliegums

Likums aizliedz visa veida piespiedu vai obligāto darbu. Varas iestādes veiksmīgi ieviesa šos likumus praksē, lai gan personāla nokomplektēšanas problēmas neļāva īstenot efektīvāku likuma ieviešanu. Noteiktie soda mēri svārstījās no naudas sodiem līdz cietumsodam un bija pietiekami stingri, lai novērstu pārkāpumus. Labklājības ministrijas pakļautībā esošā Valsts darba inspekcija, kas atbild par darba tiesību likumdošanas ieviešanu, regulāri apsekoja darba vietas un līdz septembra beigām konstatēja trīs piespiedu darba gadījumus. Viena piespiedu darba likuma pārkāpumu lieta septembrī tika pabeigta – spriedums ir notiesājošs un stājies spēkā. Inspekcija ziņoja par intensīvu darbinieku mainību, aptuveni 11 % no vakancēm nebija aizpildītas, turklāt situāciju vēl vairāk saasināja ilgstošās atalgojuma problēmas.

Vairāk informācijas par šo jomu skatīt Valsts departamenta *Ziņojumā par cilvēku tirdzniecības novēršanu* vietnē <https://www.state.gov/trafficking-in-persons-report/>.

c. Bērnu darbaspēka izmantošanas aizliegums un minimālais nodarbinātības vecums

Valsts efektīvi īstenoja bērnu darbaspēka izmantošanas aizlieguma un minimālā nodarbinātības vecuma likumdošanu, un sodi bija pietiekami lieli, lai apturētu pārkāpumus. Ar likumu noteiktais minimālais nodarbināto vecums ir 15 gadi. Saņemot rakstisku vecāka atļauju, bērni no 13 gadu vecumu var strādāt noteiktus darbus ārpus skolas laika. Likums aizliedz personām, kas jaunākas par 18 gadiem, strādāt nakts maiņās vai virsstundas. Likums nosaka, ka bērni nedrīkst strādāt darba vietās, kas rada draudus viņu fiziskajai drošībai, veselībai vai attīstībai. Gada laikā nebija ziņojumu par pārkāpumiem, kas saistīti ar bērnu nodarbināšanu. Līdz septembra beigām Valsts darba inspekcija ziņoja par četriem gadījumiem, kuros neoficiāli tika nodarbināti jaunieši.

d. Diskriminācija attiecībā uz nodarbinātību un profesijām

Darba likums un normatīvie akti aizliedz diskrimināciju. Pēc padomju laika rusifikācijas un pārvietošanas programmām, kā arī ievērojamas krievvalodīgo minoritāšu grupas izveidošanās, valdība ir noteikusi latviešu valodu par oficiāli saziņas valodu darba vietās, kurās darba aktivitātes “ietekmē sabiedrības likumīgās intereses”. Atsaucoties uz pastāvīgo politisko un ekonomisko draudiem, ko Krievija rada Latvijai, valdība noteica ierobežojumu kandidātiem, kuri iepriekš strādājuši bijušajā padomju izlūkošanas sistēmā, ieņemt atsevišķus svarīgus civildienesta amatus.

Pastāvēja darbā pieņemšanas un darba samaksas diskriminācija pret sievietēm, īpaši privātajā sektorā. Tā kā par šo diskriminācijas veidu nav pietiekami daudz ziņojumu, mēneša pirmajos astoņos mēnešos Tiesībsarga birojs neuzsāka nevienu lietu par diskrimināciju darba vietā. Kā liecina Pasaules Bankas 2019. gadā

apkopotais pārskats “Sievietes, uzņēmējdarbība un likums”, no juridiskā viedokļa sievietēm Latvijā ir tādas pašas tiesības kā vīriešiem.

Diskriminācija darba vietā notika arī seksuālās orientācijas, dzimuma identitātes un etniskās izcelsmes dēļ. Cilvēkiem ar īpašām vajadzībām bija ierobežota pieeja darba tirgum asistentu pakalpojumu, vāji attīstītas infrastruktūras un specializētu programmu trūkuma dēļ. Arī Romu kopiena saskārās ar diskrimināciju; bezdarba līmenis romu vidū bija ļoti augsts.

e. Pieņemami darba apstākļi

Likumā noteiktā minimālā mēnešalga pārsniedz oficiālās aplēses par nabadzības līmeni. Valsts efektīvi piemēroja algas likumdošanu.

Likums nosaka, ka darba nedēļa ir maksimums 40 stundas. Virsstundu darbs nedrīkst pārsniegt vidēji astoņas stundas septiņu dienu periodā, ko aprēķina pārskata periodā, kas nepārsniedz četrus mēnešus. Likums nosaka kompensācijas maksu vismaz 100 procentu apmērā par virsstundām, ja vien līgumā nav atrunāti citi kompensācijas veidi, taču šie noteikumi reti tiek ievēroti.

Likums nosaka minimālos darba veselības un drošības standartus darba vietā, kas ir plaši atzīti un galvenajām industrijām atbilstoši. Lai gan darbiniekiem ir likumīgas tiesības izvairīties no situācijām, kas apdraud to veselību vai drošību, neriskējot zaudēt darbu, šie noteikumi ne vienmēr tika ievēroti. Gadījumā, kad darbinieki uzskata, ka to tiesības ir pārkāptas, viņi var sūdzēties Valsts darba inspekcijā.

Valsts darba inspekcijas pienākums ir nodrošināt minimālās darba algas noteikuma ievērošanu, kā arī to ierobežojumu ievērošanu, kas attiecas uz darba stundām un darba veselības un drošības standartiem. Šie standarti ne vienmēr tika ieviesti ēnu ekonomikā. Par pārkāpumiem tiek piemēroti naudas sodi, kuru amplitūda ievērojami atšķiras atkarībā no pārkāpuma smaguma pakāpes un biežuma, tomēr tie bija lielākoties pietiekami, lai novērstu pārkāpumus. Inspekcijai bija atbilstoši resursi, lai veiktu pārbaudes, risinātu darba standartu problēmas un efektīvi piemērotu darba tiesību likumdošanu.

Septembrī Valsts darba inspekcija ziņoja par 39 nāves gadījumiem darba vietās. Lielākā daļa gadījumu klasificēti kā dabīga nāve. Inspekcija ziņoja arī par 122 gadījumiem, kad darbavietā gūtas smagas traumas. Valsts darba inspekcija norāda, ka lielākoties strādnieki darbavietās gūst nelielas traumas, kā piemēram, pirkstu lūzumus. Darba traumu un nāves gadījumu lielākais skaits fiksēts celtniecības, kokapstrādes un mežapstrādes jomās.

Saskaņā ar dažām aplēsēm ēnu ekonomika valstī sasniedz apmēram 24 procentus no IKP, un tās dēļ ir grūti noteikt faktisko atalgojuma apmēru. Zemas kvalifikācijas darbu veicēji apstrādes rūpniecībā un mazumtirdzniecībā, kā arī daži valsts sektorā nodarbinātie, piemēram, ugunsdzēsēji, bija biežāk pakļauti nelabvēlīgiem darba apstākļiem, tostarp garām darba stundām, nepietiekamam virsstundu atalgojumam un patvaļīgām atalgojuma izmaksām.